

Azîz Mahmud Hüdâyî'nin Bir Na'tinin Şerhi

DR. HİKMET ATİK

Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk - İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı

Mutasavvıf şairlerce oluşturulan Tasavvufî Halk Edebiyatı ya da bir başka deyişle Tekke Edebiyatı, temeli XIII. asırda Yunus Emre'yle atılan, daha çok da belli bir tasavvufî geleneğe sahip şairlerce oluşturulan bir edebiyattır. Bu edebiyat sahasında her şair mensup olduğu tarikatın ilhamıyla; genellikle dînî, ahlâkî ve tasavvufî konuları sade bir dille didaktik olarak çok fazla sanat gayesi gütmeyen kaleme almışlardır.

Bu sahada eser veren her şair de yine aynı tarzda na'tlar kaleme almışlardır. Hepsini kendi duygu ve düşünce pencerelerinden Hz. Muhammed aşkını dile getirmişlerdir.

Çalışmamıza konu olan na'tin yazarı Azîz Mahmut Hüdâî (946/1539-1028/1682)¹ de XVII. yüzyılda yaşamış Celvetiyye Tarikati'nin kurucusu ve önemli bir tekke şairidir. Burada onun safiyane duygularla, sade bir söyleyişle Hz. Muhammed'i öven ve O'ndan şefâ'at dileyen na'ti şerhedilecektir.

1- Kudûmün rahmet ü zevk ü safâdır yâ Resûlallâh
Zuhûrun derd-i uşşâka devâdır yâ Resûlallâh

Yâ Resûlallâh, Senin dünyaya gelişin insanlık için hem bir rahmet, hem de zevk ve safâdır. Yine Senin Peygamber olarak ortaya çıkışın aşıkların derdine bir çaredir..

Kudûm: Gelme, geliş.

Rahmet: Acımak, esirgemek, lütfetmek. Tasavvufta ise iki türlü rahmet vardır.

1. *Rahmet-i imtinaniye;* Kendisine amel ve ibadet edilmeden önceki Allah'ın umûmî rahmeti. 2. *Rahmet-i vücûdiye;* Allah'ın takva ehline ahirette vaad ettiği özel rahmeti.²

Zuhûr: Ortaya çıkma.

Derd-i uşşâk: Aşıkların derdi.

Hüdâî bu beyitte Hz. Peygamber'e seslenerek O'nu övmektedir. Kur'an'da geçen "Biz seni ancak alemlere rahmet olsun diye gönderdik."³ mealindeki âyete işaret ederek Hz. Muhammet'in peygamber olarak gönderilmesinin tüm insanlık için bir rahmet oluşunu vurgulamaktadır. Ayrıca O'nun peygamberliğini açıklamasıyla ilahi aşkı hisseden ve aldıkları gaybi haberler veya kutsal kitapların müjdeleriyle O'nun gelmesini bekleyenlerin de kalplerine bir huzur geldiğini ifade etmektedir. Bekledikleri sevgilinin gelmesiyle kalplerinde aşk derdinin deva bulunduğunu söylemektedir.

Gerçekten Hz. Peygamber alemlere rahmet olarak gönderilmiştir. O'nun rahmet peygamberi olarak gönderilmesine bir çok örnek verilebilir. Ancak, çok güzel bir örnek olması bakımından, daha önce adı, havası ve suyu pis bir yer manasında Yesrip olan Medine'nin adının Medine-i Münevvere olarak değiştirilmesi manidardır. Hz. Peygamber alemlere rahmettir ve sûfinin varlık anlayışı içerisinde alemin varoluş sebebidir.

Hz. Peygambere peygamberlik gelmezden önce Mekke'de Hz. Ebubekir, Kus b. Saide ve Hz. Osman gibi bazıları O'nun gelmesini sabırsızlıkla bekliyorlardı. Adeta bir aşk ve cezbe içinde bekleyen bu insanlar O'nun ortaya çıkışıyla (zu-hûr) dertlerine derman bulmuş gibi oldular.

2- Nebî idin dahi Âdem dururken mâ ü tîn içre
İmâm-ı enbiyâ olsan revâdır yâ Resûlallâh

Yâ Resûlallâh, Sen Hazret-i Âdem daha su ve toprak içindeyken yani ilk insan daha yaratılmamışken bile peygamberdin. Bu yüzden Sen bütün peygamberlere imam olsan revadır.

Mâ ü tîn: "Hz. Âdem henüz su ile çamur arasında iken ben peygamberdim"⁴ mealindeki hadis-i şerif.

İmâm-ı enbiyâ: Peygamberlerin imamı. Miracda Hz. Muhammet'in diğer peygamberlere Mescid-i Aksa'da namaz kıldırması.⁵

Peygamberimiz bir hadis-i şeriflerinde kendisinin gönderilme sırasına göre son peygamber olmasına rağmen, "Âdem henüz su ile çamur arasında iken ben peygamberdim" diyerek, daha Hz. Âdem yaratılmadan önce peygamber olduğunu belirtmektedir. Bu ifadelere göre Hz. Muhammet tebliğ ettiği mükemmel hak din olan İslamiyet'le son peygamber iken, yaratılış ve nübüvvet yönünden ilk insan ve ilk peygamberdir. Nitekim sufinin Hakikat-i Muhammedi ve nûr-ı Muhammedi hakikatı anlayışını tedayi ettiren bu beyitte ilk yaratılan cevher Hz. Muhammed'dir anlayışına atıfta bulunmaktadır. Bir hadiste de bu "Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur."⁶ şeklinde ifade edilmektedir.

Bu beyitte, **mâ ü tîn** tabiriyle "Adem henüz su ile çamur arasında iken ben peygamberdim" mealindeki hadisten iktibas yapılmıştır.

İmâm-ı enbiyâ, tamlamasıyla da Peygamberimizin Miraca çıkarken Mescid-i Aksa'da diğer peygamberlere namaz kıldırması hadisesine telmih yapılmaktadır.

Medine-i Münevvere minyatürü

3- Kemâl-i zümre-i kümmel senin nûrunla olmuştur
Vücûdun mazhar-ı tâmm-ı Hüdâdır yâ Resûlallâh

Yâ Resûlallâh, bütün kâmil insanlar senin nûrunla meydana gelmiştir. Senin vücûdun da Allâh'ın tam bir mazharıdır.

Kemâl-i zümre-i kümmel: Kâmil insanların oluşturduğu her topluluk.

Mazhar-ı tâmm-ı Hüdâ: Cenâb-ı Allâh'ın zâtına, sıfatlarına ve fiillerine tam anlamıyla mazhar olan.

Hüdâî, burada Hz. Muhammed'den bahsederek tasavvufî düşüncenin temel ilkelerini izah etmektedir. Burada anahtar kelime *kemâl-i zümre-i kümmel*dir. Bu tabir, tevriyeli olarak kullanılmaktadır. Önce kainatta yaratılmış olan her şey Allâh'ın bir tecellisi ve mazharı olarak Hz. Muhammed'dir. O bu mükemmelliğin kaynağıdır. İkinci olarak ta burada kastedilen insan-ı kâmidir.

Allâh'ın bütün isim ve sıfatlarını kendinde en kâmil manada toplayan Hz. Muhammed'dir. O'nun manevî mirasçısı olan velîler de Allâh'ın isimlerini yansıttığı oranda mazhar olurlar. Gerçek insan-ı kâmil ve mürşid-i kâmil Hz. Peygamberdir. O hem nebîlik hem de velîlik vasıflarını bulundurmaktadır. Bilindiği gibi bütün tasavvufî silsileler Hz. Peygamber'e dayanmaktadır. Yani her tasavvuf erbabının silsilesinin en başında O bulunmaktadır. Manevî nüfuz ve eğitimiyle insanlara yol gösterecek, onları daima dürüstlüğe yönlendirecek mürşid-i kâmil yetiştirmiştir.

Na'tlarda Hz. Peygamber için bir çok isim ve sıfat kullanılmaktadır. Mazhar-ı Küll, Mazhar-ı Tâmm-ı Hüdâ, Mazhar-ı Hurşîd-i Zât ve Mazhar-ı Zât-ı Hüdâ bu

isimlerden bazılarıdır.⁷ Hüdâî na'tinde buna işaret ederek, Hz. Peygamber'in Cenab-ı Allah'ın adeta bir aynası gibi O'nun isim ve sıfatlarının tam bir tezahürü olarak bütün isim ve sıfatlarına da mazhar olduğunu söylemektedir.

4- Seninle erdiler zâta dahi envâ-ı lezzâta
İşin erbâb-ı hâcâta atâdır yâ Resûlallâh

Yâ Resûlallâh, bütün insanlık senin sayende Allâh'ı bildi ve sayısız zevklere erdi. Zaten Senin işin de ihtiyaç sahibi olanlara vermektir.

Zât: Öz, bir şeyin kendi. Zât kendi kendine vardır; isim na't ve sıfat onunla vardır. Zât, sıfatları olan varlıktır.

Envâ-ı lezzât: Türlü türlü lezzetler.

Erbâb-ı hâcât: İhtiyaç sahipleri, bir şeye muhtaç olanlar.

Hz. Peygamber'in *Âlemlere rahmet olarak gönderilmesinin* yanında çok önemli bir özelliği de kıyâmet gününde ümmetine şefâ'at edecek olmasıdır. Hüdâî bu beyitte insanların dünyada Hz. Muhammet sayesinde hayatı anladığını, Yaratıcılarını tanıdığını, bu tanımanın verdiği manevî lezzetlere ulaştıklarını söylüyor. Sonra da marifetullahı eren bu insanların kıyâmet günü şefâ'ata ihtiyacı olacağını söyleyerek zaten "iş ihtiyacı sahiplerine bir şeyler vermek" olan Hz. Peygamber'in insanlara şefâ'at edeceğini belirtiyor.

Keza burada Hz. Peygamberin atâda bulunması sadece maddi perspektifle ele alınacak bir husus değildir. O'nun en büyük atâsı varlığın hafızasını yenilemesine ve mahiyetini kavramasına kaynaklık eden vahiyledir. Yani Kur'an'ı herhangi bir değişikliğe fırsat vermeden tebliğ etmesi; O'nun atâsının mahiyetini ortaya koymaktadır.

Bu beyitte, **erbâb-ı hâcât** ve **atâ** kelimeleri arasında tenasüp sanatı vardır.

5- Hüdâî'ye şefâ'at kıl eğer zâhir eğer bâtın
Kapına intisab etmiş gedâdır yâ Resûlallâh

Yâ Resûlallâh, ister zâhir (açık) ister bâtın (gizli) kapına intisab etmiş bir köle olan Hüdâî'ye şefâ'at et.

Şefâ'at: Aracılık, yardım etmek, birinin bir suçunun affedilmesi için aracı olmak.

İntisab: Bağlanma, gönül verme. Tasavvufta ise bir kişinin bir mürid-i kâmile bağlanması demektir.⁸

Gedâ: Dilenci, yoksul. Tasavvufta İlâhî tecellilere muhtaç olan salike verilen ad.

Hz. Peygamber, bir çok hadisinde kıyâmet günü ümmetine şefaate edeceğini belirtmektedir. Bir hadisinde "Ben şefâ'atimi kıyâmet gününde ümmetime saklamış bulunmaktayım."⁹ derken başka bir hadis-i şerifte de "benim şefâ'atim kıyâmet gününde ümmetimden günahkar olanlardır."¹⁰ demektir. Başka bir hadiste de "Bana (kıyâmet gününde) şefâ'at verilmiştir."¹¹ buyurmaktadır.

Hz. Peygamber'in kıyâmet gününde şefâ'at etmesi na'tlarda hep işlenegelmiştir.

Şairler O'nu, Şefî', Şefî-i Rûz-i Cezâ, Şefî-i Rûz-i Kıyâmet, Şefî-i Küll-i Ümem ve Şefîü'l-Mücrimîn¹² gibi isimlerle anlatırlar. Bütün na'tlarda ortak kullanılan ve anonim hale gelen şu sözler bunu çok iyi anlatmaktadır.

Garîk-i bahr-i isyânım şefâ'at Yâ Resûlallâh

Hüdâî na'tinde, kendisinin Hz. Peygamber'in kapısında bekleyen bir köle olduğunu vurguladıktan sonra kıyâmet günü şefâ'at edilmeyi istiyor. Böylece yukarıdaki beyitlerde bir çok özelliğini zikretmek suretiyle övdüğü Peygamberden kıyâmet gününde kendisine şefâ'at etmesi talebiyle şiirini bitiriyor.

Bu beyitte, kapı, intisab ve gedâ kelimelerinde tenâsüp sanatı vardır.

DİPNOTLAR

¹ Hüdâî'nin hayatı hakkında bakınız: Hasan Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmud Hüdâî ve Celvetiyye Tarikatı*, Erkam Yay., İstanbul 1982.

² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1991, s. 389; Ethem Cebecioglu, *Tasavvuf terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., 1997, s. 587.

³ el-Enbiya 21/107.

⁴ Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1988, II/129.

⁵ M. Asım Köksal, *İslam Tarihi Hz. Muhammet (A.S) ve İslamiyet Mekke Devri*, Şamil Yay., İstanbul 1981, s. 350-361; *Komisyon, Doğuştan Günümüze İslam Tarihi*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, I/235-241.

⁶ Muhammed Nâsıru'd-dîn El-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehadisü'd-Dâife ve'l-Mevdu'a ve Eseruhe fi'l-Ümme*, Dımışk 1965, III/56.

⁷ Na'tlarda Hz. Muhammed için kullanılan diğer isim ve sıfatlar için bakınız; Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993, s. 163-202.

⁸ İntisab için bakınız; H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Envar Neşriyat, İstanbul 1997, s. 185-187.

⁹ *Buhârî, Tevhid / 31; Müslim, İmân / 334-345.*

¹⁰ *Ebû Dâvûd, Sünnet / 21; Tirmizî, Kıyâmet / 11.*

¹¹ *Buhârî, Salât / 56; Müslim, Mesâcid / 3.*

¹² Emine Yeniterzi, *age*, s. 198.